

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@bua.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Poppetjes belangrijker dan inhoud?

door Frank van den Heuvel De auteur is maatschappelijk ondernemer, toezichthouder en oud-redacteur van *Christen Democratische Verkenningen*.

Het boek *Reflecties van een politieke optimist* van CDA-politicus Marnix van Rij begint met Pieter Omtzigt en eindigt met Pieter Omtzigt. Sterker, deze oud-politicus domineert op veel momenten het boek. Van Rij heeft met Omtzigt te maken als interim-partijvoorzitter, als staatssecretaris Fiscale Zaken (toeslagenaffaire) en als hij wordt benaderd voor het premierschap. Het is een voortdurend aantrekken, afstoten, weer bij elkaar komen en weer verwijderen. Er is bij Van Rij een bepaalde fascinatie voor deze politicus.

Het CDA redden!?

Het boek van Van Rij bestaat uit drie delen: Van Rij als interim-partijvoorzitter, als staatssecretaris, en als toeschouwer op afstand. Hij beschrijft deze periodes erudiet, met kennis van zaken en met veel flashbacks over historische gebeurtenissen in de Nederlandse politiek. Ineens zitten we weer in de jaren vijftig of zestig; zonder dat het storend is. Deze episodes zijn functioneel voor het boek. Enerzijds om aan te geven dat veel al eens eerder gebeurd is, maar ook om te duiden dat we momenteel toch minder stabiliteit hebben in politiek Den Haag dan enkele tientallen jaren geleden. Van Rij beschrijft expliciet en tussen de

regels door over zijn drijfveren, zijn engagement en zijn ambities.

Het eerste deel van het boek gaat over de periode dat hij gevraagd wordt als interim-partijvoorzitter een rol te spelen om het CDA te redden. Dat was nodig omdat de verkiezingen van maart 2021 slecht waren verlopen. Lijsttrekker Wopke Hoekstra had gefaald en partijvoorzitter Rutger Ploum moest zijn bestuurlijke verantwoordelijkheid nemen. Van Rij maakte snel de analyse dat de interne strijd tussen de kopstukken desastreus is geweest. De lijsttrekkersverkiezing in, nota bene, coronaomstandigheden, was uitgelopen op een verdeeld huis. De strijd ging tussen een overbelaste minister Hugo de Jonge, een profielzoekende Mona Keijzer en medialieveling Pieter Omtzigt. Het verhaal is bekend. De Jonge won maar kon geen invulling aan het lijsttrekkerschap geven. Hoekstra kwam, maar miste de overtuiging en de juiste strategie. Mislukte verkiezingen voor het CDA. Steeds meer CDA-afdelingen morden; er kwamen allerlei groepjes, afsplitsingen en muiers binnen de partij. De peilingen gingen verder omlaag en de kabinetsformatie verliep zeer moeizaam. De doorgaande corona-epidemie maakte het vaak onmogelijk elkaar in de ogen te kijken, met elkaar

Marnix van Rij

Reflecties van een politieke optimist

Prometheus | 2025 | 327 pp. | € 27,50 |

ISBN 9789044656077

te praten en de plussen te zien. Van Rij als voorzitter reisde het land door, sprak met alles en iedereen, en wilde zijn partij redden. Ondertussen kregen we een kabinetsformatie met mislukte (Jorritsma, Ollongren, Koolmees en Van Ark) en vertragende (Hamer) informateurs en uiteindelijk een kabinet; met dank aan olieman Remkes.

Door dit alles heen liep het issue- Omtzigt, met als slotstuk een gelekt stuk waarin de CDA-politicus zijn ongenoegen uitte over alles en iedereen. De breuk (juni 2021) was definitief. Maar Van Rij kwam in het land en daar wilden afdelingen, die vaak maar een deel van het verhaal kenden, dat er gelijmd werd met Omtzigt. En Van

Rij klonk weer in de telefoon. Weer zijn tocht naar Enschede. Het doet me denken aan de wrok van Achilles in de *Ilias* van Homerus: een gekrenkte Achilles wilde niet meer meevechten met de Grieken tegen Troje. Bij Achilles was het zijn strijd tegen de Griekse leider Agamemnon; de vedette tegen de aanvoerder. Koppigheid, eigengereidheid tegen het gevestigd gezag. Omtzigt streed tegen het hele CDA. De vraag blijft waarom Van Rij als partijvoorzitter zoveel energie gestoken heeft in het bij de club houden van Omtzigt. Ondertussen had het CDA het steeds moeilijker en ging de kabinetsformatie ook voort. Langzaam, want er was veel wantrouwen tussen de partijen (D66 en

ChristenUnie) en kopstukken (Rutte en Kaag). Maar de trage kabinetsformatie had ook voordelen voor Van Rij.

Loopgraven in Oekraïne en Box 3

Na tien maanden formeren kwam er dan toch een kabinet-Rutte IV. Het CDA, de vertrekkend en aanstaand premier Rutte en het vertrouwen in de politiek zaten op een dieptepunt. Het was op dat moment dat Van Rij zijn interim-klus overdroeg aan de nieuwe CDA-voorzitter Hans Huibers. Hetgeen al langer rondzong werd realiteit: Van Rij trad toe tot het kabinet als staatssecretaris Fiscale Zaken; een passende functie voor hem. Vele decennia fiscale ervaring binnen consultancybureau EY, Eerste Kamer en breder kwamen samen in deze functie en rol. En misschien was dit ergens ook wel overzichtelijker dan partijvoorzitter zijn van een partij in zwaar weer. Hoewel?! Kerstmis 2021. De Hoge Raad komt enkele uren voor kerstavond met een uitspraak dat de staat Box 3-beleggingen te zwaar belast heeft. Compensatie, onzekerheid, budgettaire overschrijdingen. Dit dossier zal zijn staatssecretariaat beheersen. Zeker komt dit dan ook aan bod in het boek.

Naast de politieke kliffen van de dag beschrijft Van Rij, zoals gezegd, allerlei andere ontwikkelingen. Hij beschrijft de internationale politiek, de opkomst van populistisch rechts en de zegen van gematigde politici. De Oekraïneoorlog begint. Van Rij schrijft over *The clash of civilizations* van Samuel Huntington en over *The Battle of Britain*, waarbij de hoofdrol van Churchill wordt overgenomen door de Oekraïense president Zelensky; de

parallelle dringen zich op. Mooi hoe hij alle tijdslijnen door elkaar heen zet; verspreid over de continenten.

Rutte IV is een kabinet dat slechts vijftien maanden in functie was, en meer dan een jaar demissionair, en dat daardoor eigenlijk weinig voor elkaar gekregen heeft. Het kabinet-Rutte IV was in die laatste fase niet alleen demissionair, maar volledig in ontbinding, met bewindslieden die elders onderdak zochten. Nog scherper zien we nu het gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel. Wat een tragiek voor ons landsbestuur. De rol van Van Rij was boeiend en hij beschrijft dat ook. De drie politiek leiders van VVD, D66 en CDA in Rutte IV waren

Was Van Rij de schaduwminister van Financiën, de schaduwpremier en de schaduwpartijleider?

minder bezig met het kabinet en nadrukkelijk met hun eigen volgende positie. Nog tijdens de demissionaire periode vertrokken Hoekstra (naar de Europese Commissie) en Kaag (naar een VN-positie), en meteen na het definitieve einde van het kabinet vertrok ook Rutte (naar de NAVO). Van Rij beschrijft hoe hij, juist omdat genoemd trio bezig was met hun volgende baan, uitgroeide tot het oliemannetje op allerlei terreinen. Hij regisseerde op veel momenten mede het financieel beleid, schoof aan bij het financieel overleg tussen de premier en de vicepremiers (Kaag, Schouten en Hoekstra), en souffleerde CDA-leider Hoekstra bij gevoelige partijkwesaties. Was Van

Rij hiermee de schaduwminister van Financiën, de schaduwpremier en de schaduwpartijleider? Nooit was hij niet in beeld, niet nodig, niet belangrijk. Het boek komt aan het begin van de huidige kabinetsformatie uit (november 2025). Uit alles blijkt dat Van Rij het allemaal niet kan missen: het spel, de tactiek, in beeld blijven.

Van Rij bleef terecht zitten tot het einde van het kabinet, begin juli 2024, en ging vervolgens naar zijn nieuwe rol bij het IMF. Ik had voor Nederland graag tien jaar Van Rij als staatssecretaris Fiscale Zaken gezien, want er was en is nog genoeg te doen. Maar het kabinet-Rutte IV was een drama. Door het nog slechtere kabinet-

voor zijn nieuwe partij. Weer Omtzigt! Maar ook altijd goed om de lijnen open te houden ... Ondertussen begint de kabinetsformatie, die moet en zal leiden tot een kabinet met drie nieuwe/populistische partijen en de VVD. Winnaar en vervolgens regisseur Geert Wilders beheerst de kabinetsformatie. De formatie slaagt en in juni 2024 begint de laatste queeste van de partijleiders, die allen in de Tweede Kamer blijven: wie wordt de nieuwe premier?

Dit onderwerp beschrijft Van Rij zeker ook in zijn boek. En juist die passage roept bij mij de meeste vragen op. Iemand als Van Rij, die door het hele boek heen in alles een CDA-politicus was en is, en ziet dat het kabinet in wording qua constellatie en inhoud wankel is, gaat toch uitgebreid in op het verzoek aan hem om premier te worden. Gevraagd door Wilders als leider van de grootste partij, maar op instigatie van Omtzigt, met wie hij al zoveel meegemaakt heeft. Van Rij weet dat PVV, NSC en BBB geen solide partijen zijn om mee te regeren. BBB, een inmiddels geradicaliseerde partij gebouwd rondom het stikstofdossier. NSC, een academische denkclub gebouwd rondom één persoon. PVV, een eenmansgebeuren met radicale oplossingen die geen oplossingen zijn. Met leedwezen heeft Van Rij CDA-mensen met vaak decennia partijhistorie om opportunistische redenen naar NSC en BBB zien lopen. En toch neemt hij het verzoek om het premierschap op zich te nemen serieus in overweging. Is hij de volgende die overstapt? Waarom zegt Van Rij niet meteen nee? Hoe kan een doorgewinterd christendemocraat,

Het boek gaat met name over poppetjes, posities en partijbelangen

Schoof zijn we Rutte IV snel vergeten. En het CDA zakte verder weg. Gelukkig kwam Henri Bontenbal als de nieuwe CDA-leider met inhoud, herkenbare christendemocratische vergezichten en concrete oplossingen.

De magneet van politiek Den Haag

Met nieuwe verpozingen, historische parallellen en politieke duidingen duidt Van Rij de dramatische uitslag van de Tweede Kamerverkiezingen van 2023: het CDA heeft nog maar vijf zetels over. Het opbouwen begint daags erna. Van Rij geeft aan hoe hij na die verkiezingen snel met Pieter Omtzigt belt om hem te feliciteren met de twintig zetels

die onze wortels zo goed kent en erover geschreven en gesproken heeft, onder andere als redacteur van *Christen Democratische Verkenningen*, ook maar één moment serieus overwegen om premier te worden van een dergelijk kabinet? En dan nog niet eens namens het CDA? Is het ijdelheid? Is het verantwoordelijkheidsgevoel? Is het de eeuwige magneet van politiek Den Haag? De vraag is en blijft ook: waarom wilde Omtzigt juist Van Rij, een CDA'er? Is dat hun goede band? Is het de breedte van Van Rij over dossiers heen? Of wilde Omtzigt hiermee het CDA een genadeklap geven? En dan zijn we weer bij het begin van het boek, waar Van Rij als pendelend interim-voorzitter steeds naar Enschede reist om Omtzigt ter wille te zijn. Deze laatste episode maakt het verhaal compleet.

Het knappe van het boek *Het kan echt anders* van CDA-leider Bontenbal is dat het nul over poppetjes gaat en enkel over onze filosofie, de wortels, de inhoud. Het boek van Van Rij gaat juist met name over poppetjes, posities en partijbelangen. En daarom is het een must-read voor mensen die geïnteresseerd zijn in dit politieke spel om te zien hoe dit gespeeld wordt; om het te leren kennen en begrijpen. De onderliggende of additionele vraag is dan meteen wat dominant is in de politiek van vandaag: de inhoud, de poppetjes of het spel. Of kunnen

deze nog samengaan? Gaan deze altijd samen? Is er sprake van een serieuze verschuiving van inhoud naar persoon? En dan nog een vraag naar aanleiding van de verkiezingsstrijd van dit najaar: was de inhoud van Bontenbal opgewassen tegen Jetten, die juist campagne voerde met symbolen (Nederlandse vlag, tien nieuwe steden), slogans ('Het kan wel') en spelletjes (*De Slimste Mens*)? Gesteund door de media.

Het boek van Van Rij geeft veel boeiende duidingen, maar eindigt voor mij toch ook met nog een serie vragen en onbeantwoorde valkuilen die expliciet en vooral impliciet aan de orde komen. Terecht noemt en roemt Van Rij het personalisme als een belangrijk

Is er sprake van een serieuze verschuiving van inhoud naar persoon?

ankerpunt voor de christendemocratie; het beste antwoord op individualisme. De kracht van personalisme kan ook zijn dat de persoon sterker wordt door soms juist niet zelf de voorgrond te verkiezen. De magneet van Den Haag, de camera's en de posities als eeuwige dissonant van inhoud en echtheid.